

DOI: 10.15276/EJ.03.2023.1

DOI: 10.5281/zenodo.8410211

UDC: 336.77

JEL: C1, E5, G21, Q1, Q12

ФІНАНСУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА І РОЛЬ БАНКІВ У КРЕДИТНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

FINANCING OF AGRICULTURE AND THE ROLE OF BANKS IN LENDING THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

Svitlana V. Andros, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
National Scientific Center "Institute of Agrarian Economy"
National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-5561-901X
Email: andros.sv@ukr.net

Vasyl H. Gerasymchuk, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
National Technical University of Ukraine
"Ihor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-9357-8925
Email: gerasymchuk.vh@gmail.com

Received 04.07.2023

Андрос С.В., Герасимчук В.Г. Фінансування сільського господарства і роль банків у кредитному забезпеченні аграрного сектора України. Науково-методична стаття.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні джерел фінансування сільського господарства та виробленні основних напрямів забезпечення доступності кредитних коштів сільськогосподарським товаровиробникам. Досліджуються детермінанти, що обмежують доступ сільськогосподарських підприємств до фінансових ресурсів. Представлено залишки коштів за кредитами, наданими сільському господарству, лісовому та рибному господарству у розрізі регіонів України. Проведено аналіз частки кредитів сільському господарству в розрізі регіонів України в портфелі сільськогосподарських кредитів банків. Сформульовано програмні заходи щодо покращення доступу сільськогосподарських підприємств до фінансування. Удосконалено методичні підходи щодо забезпечення доступу сільськогосподарських підприємств до кредитних ресурсів. Запропоновано напрями удосконалення кредитного забезпечення сільського господарства.

Ключові слова: банківський кредит, програмні заходи, сільське господарство, фактори стримування кредитування, фінансова підтримка

Andros S.V., Gerasymchuk V.H. Financing of Agriculture and the Role of Banks in Lending the Agricultural Sector of Ukraine. Scientific and methodical article.

The purpose of the study is to theoretically substantiate the sources of financing for agriculture and develop the main directions for ensuring the availability of credit funds to agricultural producers. The determinants that limit the access of agricultural enterprises to financial resources are investigated. The balances of funds on loans granted to agriculture, forestry and fisheries by regions of Ukraine are presented. The analysis of the share of loans to agriculture in the context of the regions of Ukraine in the portfolio of agricultural loans of banks was carried out. Scientific approaches to providing agricultural enterprises with access to credit resources have been improved. Directions for improving the credit provision of agriculture are proposed.

Keywords: bank loan, program activities, agriculture, credit constraints, financial support

У сільському господарстві України в даний час існує низка проблем, проте, першочергової уваги заслуговують питання забезпечення підприємств аграрної галузі фінансовими ресурсами. Російська військова агресія не могла не позначитися на фінансовому забезпеченні аграрного сектора. Це виявилось у скороченні державних асигнувань, значному диспаритеті цін на засоби виробництва та реалізовану сільськогосподарську продукцію, зменшенні виданих галузі кредитів, і як наслідок, неможливості забезпечити самокупність виробництва. Проте, сільське господарство є тією сферою, яка навіть за сприятливих економічних умов потребує фінансової підтримки держави, кредитів та централізованого регулювання процесу ціноутворення. Це зумовлено особливостями уповільненого кругообігу виробничих фондів у сільському господарстві, великим впливом об'єктивних умов на сезонні витрати та результати виробництва.

У світлі зазначеного, необхідний принципово новий підхід до організації фінансового забезпечення аграрного сектора економіки, його вдосконалення шляхом проведення активних заходів на рівні самих сільськогосподарських підприємств, державних та місцевих органів державного управління, створення нових фінансово-кредитних структур.

У вирішенні цих питань значна роль комплексного наукового дослідження у контексті взаємодії факторів, що впливають на відтворення основного капіталу сільського господарства. Враховуючи, що позикові ресурси для значної частини сільськогосподарських підприємств недоступні, складається

ситуація, що веде до подальшого погіршення ресурсної бази багатьох формувань країни. Необхідність вивчення цілого ряду теоретико-методологічних проблем чинних механізмів фінансового та кредитного забезпечення як факторів результативності діяльності сільськогосподарських підприємств визначила актуальність теми статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

У роботах зарубіжних та українських вчених знайшли відображення загальні питання фінансово-кредитного забезпечення підприємств, банківського кредитування, досвід роботи комерційних банків щодо мінімізації кредитних ризиків при кредитуванні бізнесу, ролі держави у розвитку сільського господарства, проблеми державної фінансово-кредитної підтримки аграрних підприємств.

Помітний внесок у розробку теоретичних аспектів сутності банківського кредитування в контексті історичних подій у фінансуванні сільського господарства з акцентом саме на сільськогосподарському кредиті вніс О.-М. Лайне (Laine, 2021) [1]. Використовуючи дані первинного обстеження малих ферм у Теннессі, А. Ханал і О. Омобітан (Khanal and Omobitan, 2020) проаналізували фактори, що впливають на обмеження кредиту, та його вплив на продуктивність ферми [2]. Н. Анупам і Р. Вайдья (Anupam and Vaidya, 2019) вивчали угоди з міжкорпоративних кредитів серед індійських нефінансових фірм [3]. Кількісну оцінку ступеня схильності до системного ризику кредитного портфеля банківського сектору Сербії у період 2008-2019 рр., у тому числі за основними комерційними сегментами (корпоративний та роздрібний) провела С. Дрляча-Каназір (Drljača-Kanazir, 2021) [4]. Й. Варга і З. Сіпіцкі (Varga and Sipiczki, 2015) розглянули технологічні та бізнес-концепції, пов'язані з різними кредитними продуктами у сільськогосподарському фінансуванні [5]. Ф. Білл та інші (Bill et al., 2016) довели, що вищі рівні інституційної соціальної відповідальності пов'язані з нижчими рівнями процентних ставок і кредитних спредів [6]. Г. Делл'Агіція та інші (Dell'Agiccia et al., 2017) за результатами проведеного дослідження встановили, що передбачуваний ризик, який банки приймають на себе (вимірюваний рейтингом ризику кредитного портфеля банку), негативно пов'язаний з підвищенням процентних ставок по короткостроковій політиці [7]. С. Андрос і В. Герасимчук (Andros and Gerasymchuk, 2023) проаналізували стан та виявили особливості ринку споживчого та іпотечного кредитування населення [8]. С. Андрос та інші (Andros et al., 2020) визначили економічний ефект для банку від збільшення термінів залучення фінансових ресурсів суб'єктів господарювання [9].

У своїй статті Шрірам Махадеван і Шрілакшмінараяна Галі (Sriram Mahadevan and Srilakshminarayana Galí, 2020) здійснили спробу проаналізувати зв'язок між корпоративними теоріями хеджування та використанням кредитів в іноземній валюті компаніями, зареєстрованими в Індії [10]. Дослідженням впливу мікрокредитів на сільськогосподарську діяльність, зокрема, оцінкою впливу мікрокредитів на зайняту працю, оборотний капітал, продуктивність і доходи фермерів та інші форми підтримки, які сільські банки надають фермерам займався Е.К. Акваа-Саки (Akwa-Sakyi, 2013) [11]. Продовжили дослідження в цьому напрямі С.К. Нкундабаньянга та інші (Nkundabanyanga et al., 2017). Зокрема вчені дослідили вплив методів управління фінансами та конкурентних переваг на кредитні показники мікрофінансових установ (МФО) [12]. Детермінанти фінансової діяльності сільськогосподарських кооперативів США вивчали К. Сінгх та інші (Singh et al., 2019) [13].

Вплив окремих методів управління фінансами на фінансові показники комерційних банків Кенії визначили Ф.Н. Харрісон та Д.М. Муїру (Harrison and Muiru, 2021) [14]. Вплив цільових операцій рефінансування центральних банків на банківське кредитування оцінив К.Г. Турві (Turvey, 2017) [15]. Вплив банківського моніторингу на структуру термінів погашення корпоративних боргових зобов'язань із використанням корейських фірм, зареєстрованих на Корейській біржі вивчали Х. Сонг та Дж. Кім Бум (Song and Bum, 2016) [16]. Дослідження А.Р. Ханал та М. Регмі (Khanal and Regmi, 2017) показало, що фінансові обмеження та обмеження ліквідності негативно впливають на ефективність аграрного виробництва, тоді як робота поза фермою позитивно впливає на ефективність у схильних до посухи районах [17]. У своїй статті С. Патерсон (Paterson, 2019) доводить, що полегшене кредитування означає, що кредитори та позичальники можуть розпочати переговори про реструктуризацію кредиту, коли масштаб лиха тягне за собою операційні та фінансові зобов'язання [18]. Докладний аналіз різних типів великих сільськогосподарських фінансових ініціатив в Африці, пов'язаних з проблемами, з якими стикаються дрібні фермери в регіоні, провів Б. Мойо (Moyo, 2013) [19].

Разом з тим, незважаючи на широке висвітлення у роботах різних проблем аграрного бізнесу, питання аналітичного обґрунтування варіантів фінансового забезпечення сільського господарства потребують подальших досліджень та розробки відповідних наукових підходів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

На сьогоднішній день в Україні одна з ключових проблем, що турбує суб'єктів господарювання, пов'язана із значним відставанням кредитно-фінансової системи від вимог розвинутих європейських країн. Український кредитний ринок характеризується інституційною нерозвиненістю, обмеженим набором фінансових продуктів, а також інструментів, що використовуються, відсутністю результативних законодавчих механізмів, що гарантують реалізацію майнових інтересів учасників кредитної угоди. Орієнтація банків працювати з фінансовими інструментами на шкоду кредитуванню сільськогосподарського виробництва призводить до скорочення обсягів кредитування сфери аграрного

виробництва. На ринку позикових капіталів, передусім, переважає пропозиція кредитних ресурсів на короткостроковий період, що обмежує можливості виробників сільськогосподарської продукції до інвестування.

У цих умовах велике значення набуває розгляд питань фінансування та банківського кредитування як факторів забезпечення відтворення у сільському господарстві. Ті дослідження, які ведуться, не повною мірою враховують специфіку діяльності сільськогосподарських підприємств. Багато проблем залишається осторонь спеціальних наукових досліджень, у тому числі теоретичні та економічні основи фінансового забезпечення сільського господарства, визначення кредитних потреб сільськогосподарських підприємств, оцінки та моніторингу ризиків при банківському кредитуванні, інноваційних напрямів фінансування та банківського кредитування сільського господарства.

Виходячи із вище зазначеного, потреба у подальшому пошуку обумовлена: по-перше, необхідністю удосконалення методичних підходів до кредитування банками сільського господарства; по-друге, недостатньою розробленістю теоретико-методологічного апарату доступу до фінансових ресурсів сільськогосподарських товаровиробників; по-третє, відсутністю комплексних досліджень з проблем фінансового забезпечення аграрної сфери та виробленні основних напрямів забезпечення доступності кредитних коштів сільськогосподарським товаровиробникам.

Метою статті є теоретичне обґрунтування джерел фінансування сільського господарства та виробленні основних напрямів забезпечення доступності кредитних коштів сільськогосподарським товаровиробникам.

Виклад основного матеріалу дослідження

Методологічною основою статті послужила теоретична база, що включає праці класиків економічної науки, дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців з проблем фінансового забезпечення та банківського кредитування сільського, лісового та рибного господарств. Використання економічної теорії дозволило розширити розуміння науково-методичних підходів до фінансово-кредитного забезпечення сільського господарства та необхідності його розвитку.

У статті використовуються такі методи пізнання та аналізу економічних процесів: метод теоретичного узагальнення – при дослідженні соціально-економічного значення фінансового забезпечення та банківського кредитування сільського господарства; методи статистичних порівнянь – при вивченні структури кредитів, наданих сільському господарству, лісовому господарству та рибному господарству у розрізі регіонів; метод аналізу ієрархій – при розробці проекту заходів та напрямів щодо вдосконалення фінансово-кредитного забезпечення сільського господарства; системний метод – при аналізі факторів, що обмежують доступ сільськогосподарських підприємств до кредитних ресурсів; метод кореляційно-регресійного аналізу – при визначенні показників оцінки ефективності сільськогосподарського банківського кредитування населення; методи аналізу та синтезу, порівняння – при розрахунку частки кредитів сільського господарства у розрізі регіонів за станом на кінець квітня 2023 р.; методи індукції та дедукції – при встановленні прогалин в інституційному та інфраструктурному середовищі кредитування сільського господарства.

Автори статті спиралися на дані статистики фінансового сектору Національного банку України.

Стаття представлена комплексом висунутих та обґрунтованих авторами теоретичних положень, згідно з якими розвиток фінансування сільського господарства спрямований на інтенсивне аграрне виробництво, а також на активізацію процесів соціально-економічного розвитку сільського населення, що досягається впровадженням теоретичних і практичних розробок у розглянутій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Високі кредитні ризики змушують більшість банків проводити дуже обережну політику кредитування. Надання позичок залежить від високого рівня заставного забезпечення та/або гарантій, і в більшості випадків термін погашення не перевищує одного року. Ризики непогашення кредитів також призводять до високих надбавок на ставки позичкового відсотка, і процентні ставки, що діють, перевищують 20%.

Перелічені характеристики істотно обмежують як пропозицію кредиту із боку комерційних банків, так і попит на банківські кредити із боку сільськогосподарських підприємств. Невелика капітальна база банківського сектора та переважання короткострокових депозитів обмежує їх можливості кредитування, особливо середньострокового. Пропозиція кредиту також обмежує обережна стратегія кредитування, що застосовується більшістю банків, та їхні слабкі можливості щодо оцінки та управління кредитами. У відсутність добре функціонуючого земельного ринку та ефективної системи земельної реєстрації стримуючим фактором для кредитування також служить відсутність прийнятної застави, особливо для більших довгострокових позичок. Чинний закон дозволяє використовувати рухоме майно як заставу, проте неадекватні підзаконні акти та порядок реєстрації обмежують стимули для застосування цієї форми застави.

Попит на кредити також обмежений, і не лише через високі процентні ставки, а й через високі вимоги до застави. Небагато підприємств або сільськогосподарських підприємств отримують достатні прибутки, щоб сплачувати переважні на кредитному ринку процентні ставки і мають у своєму розпорядженні достатнє майно, для відповідності існуючим високим вимогам до застави. Сільське господарство отримує невелику частку наявного обмеженого кредиту, по-перше, у зв'язку з тим, що банки відносять

цю галузь до категорії високого ризику, і, по-друге, тому, що лише деякі сільськогосподарські підприємства одержують достатні прибутки для обслуговування боргу.

Тим не менш, банківський сектор розвивається швидкими темпами внаслідок покращення макроекономічних умов та програми з покращення управління комерційними банками, що проводиться під керівництвом МВФ, а також зміцнення нагляду з боку НБУ. Ця програма призвела до зниження кількості непогашених позичок до прийнятного рівня, підвищення рентабельності та покращення банківського управління. У відповідь на зміцнення довіри громадськості до банківського сектору відзначається зростання вкладів населення, що свідчить про перспективи зростання. Тим не менш, комерційні банки залишаються слабкими і зберігають обережність при кредитуванні, концентруючи свою діяльність у містах, незважаючи на зростаючий інтерес до поширення операцій у сільських районах.

Як видно в табл. 1, обсяг банківського кредитування сільського господарства в Україні зріс до рівня 108,368 млрд. грн. у квітні 2023 року. При цьому питома вага сільського господарства в кредитуванні економіки постійно збільшується і в квітні 2023 р. досягла свого максимального значення на рівні 15,06%.

Таблиця 1. Кредити, надані сільському господарству, лісовому господарству та рибному господарству у розрізі регіонів за станом на кінець 2023 р. (залишки коштів на кінець періоду, млн. грн.)

Регіони	Усього кредитів за видами екон. діяльності	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство (СГ)	Питома вага кредитів СГ в розрізі регіонів, %	Рейтинг кредитування СГ за регіонами
Україна	719 721	108 368	15,06	
Вінницька	8 262	4 883	4,5	6
Волинська	7 463	1 986	1,83	16
Дніпропетровська	29 872	7 497	6,92	2
Донецька	1 314	541	0,49	22
Житомирська	5 445	1 704	1,57	17
Закарпатська	1 861	228	0,21	24
Запорізька	13 967	3 588	3,31	12
Івано-Франківська	6 718	1 102	1,02	19
Київська та м.Київ	491 784	35 088	32,38	1
Кіровоградська	6 179	4 417	4,08	9
Луганська	745	488	0,45	23
Львівська	30 225	5 836	5,39	4
Миколаївська	16 511	3 600	3,32	11
Одеська	27 308	7 184	6,63	3
Полтавська	8 343	3 927	3,62	10
Рівненська	4 404	1 015	0,94	20
Сумська	4 712	2 741	2,53	15
Тернопільська	6 646	4 643	4,28	8
Харківська	21 308	5 359	4,95	5
Херсонська	4 749	1 363	1,26	18
Хмельницька	8 917	4 845	4,47	7
Черкаська	6 878	2 904	2,68	13
Чернівецька	1 928	599	0,55	21
Чернігівська	4 184	2 829	2,61	14

Джерело: складено авторами за матеріалами [20]

Станом на кінець квітня 2023 р. у п'ятірку областей-лідерів із залучення кредитів сільському господарству, лісовому господарству та рибному господарству увійшли: Київська та м. Київ (35,088 млрд. грн.); Дніпропетровська (7,497 млрд. грн.); Одеська (7,184 млрд. грн.); Львівська (5,836 млрд. грн.); Харківська (5,359 млрд. грн.).

Найменші обсяги кредитів сільському господарству, лісовому господарству та рибному господарству відзначалися у таких регіонах: Закарпатська (228 млн. грн.); Луганська (488 млн. грн.); Донецька (541 млн. грн.); Чернівецька (599 млн. грн.); Рівненська (1,015 млрд. грн.); Івано-Франківська (1,102 млрд. грн.); Херсонська (1,363 млрд. грн.).

Не кредитувалися тимчасово окуповані області, а також бізнес, розташований за 100-кілометрову зону від активних бойових дій. Розташовані там застави не приймалися банками як забезпечення.

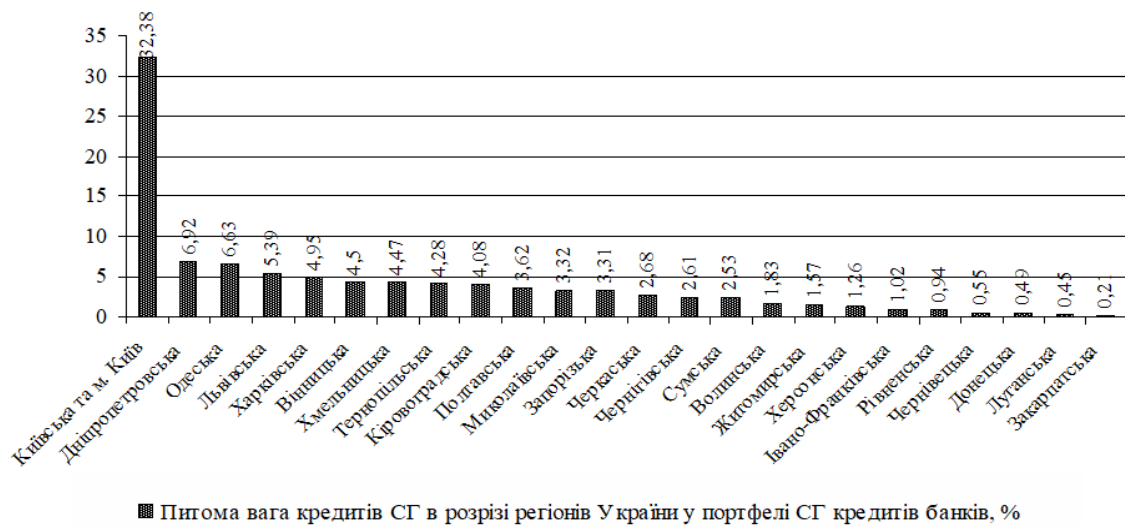

Рисунок 1. Питома вага кредитів СГ в розрізі регіонів України у портфелі СГ кредитів банків на кінець квітня 2023 р., %

Джерело: складено авторами за матеріалами [20]

Як видно на рис. 1, максимальна кількість кредитів згенерована у 17 регіонах, на решту припадає менше 5%. Київська область та м. Київ є лідером із залучення кредитів сільському господарству, лісовому господарству та рибному господарству (питома вага становить 32,38%).

В світлі зазначеного, необхідна подальша робота з удосконалення корпоративного управління, загальних банківських навичок та розробки розширеного асортименту доступних фінансових продуктів (кредити та депозити) та альтернативних фінансових інструментів, таких як лізинг. Підвищення вимоги до мінімального капіталу допоможе збільшити банківський капітал та консолідувати сектор.

Так, з 01.01.2022 р. було передбачено запровадження мінімальних вимог до покриття капіталом операційного ризику у розмірі 50% розрахункового розміру зі збільшенням до 100% з 01.01.2023 року. Однак без активізації діяльності іноземних банків здатність банківського сектора забезпечити значний обсяг капіталу для кредитів під прийнятні відсоткові ставки залишиться дуже обмеженою.

Існує ціла низка факторів, що обмежують кредитування сільського господарства: проблеми, пов'язані з нинішньою системою фінансування сільськогосподарського виробництва, та боргова криза галузі; а також ряд факторів загального характеру, що обмежують кредитування всіх видів господарської діяльності, включаючи сільське господарство. Обидва види факторів важливі, оскільки поліпшення системи фінансування сільськогосподарського виробництва в кінцевому підсумку залежить від появи альтернативних джерел кредитування. Таким чином, незважаючи на високу пріоритетність заходів щодо покращення фінансування сільськогосподарського виробництва, доступ до фінансів у сільській місцевості не покращиться доти, доки не будуть ліквідовані фактори загального характеру.

До загальних факторів, що стримують кредитування сільського господарства відносно нижче зазначені.

Слабкі фінансові інститути. Комерційні банки та МФО мають слабку фінансову базу та обмежені управлінські можливості. Фінансові інститути та інвестори, які займаються фінансуванням сільськогосподарського виробництва, мають більш міцну базу, але наражаються на ризик у результаті боргової кризи галузі та страждають від слабого управління. Швидке збільшення обсягів сільськогосподарських кредитів за такої слаької бази не має сенсу без так само швидкого зміцнення інституційних можливостей.

Слабкий досвід кредитування. У фінансових інститутах немає достатніх навичок для оцінки кредитів та заставного забезпечення, особливо оцінки та управління ризиком. Така ситуація особливо помітна у сільськогосподарських позичок. Так, комерційні банки приділяють більше уваги кредитуванню та підготовці фахівців у сфері оптової та роздрібною торгівлі – 290,245 млрд. грн. (37,71% від усіх кредитів, наданих суб'єктам господарювання), а також переробній промисловості – 155,514 млрд. грн. (20,21% від усіх кредитів, наданих суб'єктам господарювання), і в результаті не мають достатніх можливостей для аналізу ризиків та надходження доходів, характерних для пропозицій на надання сільськогосподарських кредитів. Річ у тім, що на сільське, лісове та рибне господарство у січні 2022 р., як видно в табл. 2, припадало 10,67% усіх кредитів або 82,118 млрд. грн.

Обмеження на іноземну власність та управління комерційних банків надалі стримують можливості для розвитку фінансових установ, оскільки позбавляють їх альтернативного джерела (зовнішнього) капіталу та можливості отримати безпосередню вигоду внаслідок удосконалення управління. Щоб комерційний банківський сектор міг відігравати основну роль у фінансуванні інвестицій та розвитку приватного сектора, необхідно послабити існуючі обмеження.

Таблиця 2. Кредити, надані суб'єктам господарювання за видами економічної діяльності, січень 2022 р.

Вид економічної діяльності	Кредити надані в розрізі галузі, млн. грн.	Питома вага, %
Сільське господарство, лісове та рибне господарство	82 118	10,67
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	11 697	1,52
Переробна промисловість	155 514	20,21
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	64 592	8,4
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	690	0,089
Будівництво	23 536	3,06
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	290 245	37,71
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	33 730	4,38
Тимчасове розміщування й організація харчування	4 716	0,61
Інформація та телекомунікації	13 543	1,76
Фінансова та страхова діяльність	6 593	0,86
Операції з нерухомим майном	56 913	7,39
Професійна, наукова та технічна діяльність	8 533	1,11
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	12 768	1,66
Освіта	197	0,026
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	3 163	0,41
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	764	0,099
Надання інших видів послуг	338	0,044
Усього кредитів за видами економічної діяльності	769 649	100

Джерело: складено авторами за матеріалами [20]

Слабка підтримка інституційного розвитку всередині банківського сектора за допомогою таких заходів, як створення банківських асоціацій для обміну досвідом та знаннями та кредитних бюро для покращення управління ризиками.

Відсутність належної застави та слабка законодавча база для здійснення угод під заставне забезпечення. Відсутність належної застави є основним фактором стримування фінансових установ надавати кредити, особливо враховуючи високі ризики кредитування в Україні. Неясна ситуація навколо прав землекористувачів та відсутність прозоро функціонуючого земельного ринку роблять земельні ресурси неприйнятними як заставу, а слабкість нормативно-правової бази та адміністративної системи обмежує можливість використовувати рухоме майно.

Обмежений набір фінансових інструментів. Більшість комерційних банків та фінансових установ пропонують обмежений набір фінансових продуктів, переважно традиційні кредити. Повільними темпами розвивається лізинг, хоча може допомогти подолати проблеми, пов'язані з відсутністю застави. Незважаючи на те, що нормативно-правова база для лізингу є, ця діяльність залишається обмеженою через брак досвіду та довгострокового капіталу.

Значна нестача довгострокових фінансових ресурсів спричинена слабкою капітальною базою фінансових інститутів та переважанням короткострокових депозитів. У результаті у кредитних портфелях переважають короткострокові позички, неприйнятні для капіталовкладень у тваринництво, лісівництво і сільськогосподарську техніку. Навіть донорські кредитні лінії здебільшого передбачають короткострокове кредитування.

Високі процентні ставки. За відсутності більш придатних механізмів управління ризиком банки нараховують високі відсотки за свої кредити. Відсоткові ставки МФО також відносно високі в порівнянні з іншими країнами, що викликано їх малим розміром та високими операційними витратами.

Більшість кредитних портфелів комерційних банків та МФО переважно обслуговують міста, і їхня присутність у сільських районах обмежена. Програми консультацій та послуг для приватного бізнесу також орієнтовані на міський бізнес та не проводяться для сільських мешканців.

Незважаючи на очевидну необхідність збільшити доступ до сільськогосподарського кредиту, глибоко вкорінені стримуючі фактори на шляху досягнення цієї мети перешкоджають швидким рішенням. Справді, слабкий стан існуючих фінансових інститутів та важкі умови, в яких вони працюють, говорить про те, що розвиток сільської системи фінансування краще здійснювати поступово. Збільшення доступу до капіталу без вжиття відповідних заходів, спрямованих на правову та адміністративну реформу, та інституційне зміцнення неминуче призведуть до неналежного кредитування. Це не тільки призведе до подальшого послаблення фінансових інститутів, а й загальмує формування кредитної культури серед позичальників (розуміння зобов'язання погашення позик). Слід наголосити, що в таких обставинах розвиток стійких фінансових інститутів неможливий.

Для вирішення проблем та ліквідації стримувальних факторів необхідна низка стратегічних та програмних заходів. Більшість із них спрямовано на усунення обмежень для видачі кредитів, а не

вирішення проблем, притаманних сільському господарству, проте це попередня умова для реалізації супутніх заходів щодо розширення доступу сільськогосподарських товаровиробників до фінансових ресурсів.

1. Зміцнення капітальної бази та управлінських можливостей комерційних банків. Цей процес уже розпочався. Ініціативні заходи донорів та НБУ включають зменшення вимоги до мінімального розміру статутного капіталу банку з 500 до 200 млн. грн., що сприятиме консолідації; розвиток вторинного ринку казначейських цінних паперів. Це дозволить надати забезпечення за міжбанківськими кредитами, покращивши використання банківських ресурсів. Запровадження мінімальних вимог до покриття капіталом операційного ризику у розмірі 50% розрахункового розміру зі збільшенням до 100% з 1 січня 2023 року збільшить фонди для кредитування; та посилення нагляду як інструменту для покращення діяльності комерційних банків. Ці заходи повинні супроводжуватися послабленням існуючих обмежень на доступ іноземних банків на фінансовий ринок України.

2. Зміцнення капітальної бази та управлінських можливостей МФО та інших небанківських фінансових інститутів. Відповідні заходи включають програму донорів із зміцнення можливостей НБУ з нагляду за МФО. Необхідна подальша підтримка донорів у вигляді капітальних субсидій та кредитних ліній у поєднанні з технічною допомогою щодо інституційного зміцнення.

3. Поліпшення доступу до довгострокового капіталу. Зрештою, доступ до довгострокового капіталу буде покращено внаслідок збільшення банківського капіталу та термінових депозитів. Така мета має середньостроковий характер, оскільки спирається на підвищення впевненості в економіці в цілому та банківській системі зокрема, поряд із покращенням доступу до капіталу на зовнішніх фінансових ринках. У короткостроковій перспективі донорам необхідно збільшити пропозицію пільгових кредитних ліній, придатних для середньострокових та довгострокових кредитів.

4. Зміцнення можливостей щодо загальної оцінки кредитів та ризиків та специфіки сільськогосподарського кредитування. У межах членства України в міжнародних фінансових організаціях НБУ активно співпрацює з ЄБРР над поліпшенням досвіду з оцінки банківських кредитів та моніторингу дрібних кредитів, та надання кредитних коштів. Такі заходи необхідно розширити за рахунок залучення інших донорів та включати оцінку кредитів та аналіз ризиків середньострокових та довгострокових позик для переробки сільськогосподарської продукції та агробізнесу, а також мікропозик для фермерів. Необхідно також зміцнити можливості управління портфелем сільськогосподарських кредитів. Ефект від таких заходів підвищиться за рахунок збільшення підтримки програм допомоги малому бізнесу для покращення фінансового управління, що підвищить їх можливості для отримання банківських кредитів.

5. Вдосконалення законодавчої та адміністративної бази заставного забезпечення угод. Існуюче законодавство з питань землеволодіння, земельної реєстрації та володіння рухомим майном необхідно переглянути та посилити, щоб забезпечити ясність та захист, необхідні як позичальникам, так і кредиторам для активної участі у гарантованих угодах. Необхідно також модернізувати адміністративні структури та процедури реєстрації заставного забезпечення у вигляді землі та рухомого майна та забезпечити їх доступність для власників майна та фінансових інститутів.

6. Підтримка розвитку нових видів фінансових інститутів та фінансових інструментів. Це включає заходи, що проводяться зі створення ощадно-кредитних асоціацій; кредитно-постачальницьких організацій, що належать фермерам та функціонують на комерційній основі. Необхідно також поширити МФО в інших регіонах і розширити їх роботу в сільській місцевості. Також існує можливість надати підтримку кредитам постачальників за рахунок покращення переробникам сільськогосподарської продукції та постачальникам матеріально-технічних ресурсів доступу до сезонних кредитів комерційних банків. Всі ці установи звикли надавати кредити без нерухомого майна як заставу і підходять для надання кредиту дрібним фермерам. Донорам необхідно продовжувати заохочувати лізинг шляхом забезпечення довгострокового капіталу та навчання; допомагати банкам та нефінансовим інститутам у розробці більш доречних кредитних інструментів. За допомогою технічної допомоги МФО необхідно заохочувати залучення заощаджень.

7. Реформа існуючої системи кредитування сільськогосподарського виробництва та розширення мережі фінансових інститутів, що займаються кредитуванням сільськогосподарського виробництва.

8. Оперативне завершення вирішення боргової ситуації у сільськогосподарському виробництві.

9. Підтримка поширення послуг фінансових інститутів у сільській місцевості. Необхідний ряд заходів щодо прискорення поширення послуг фінансових установ сільської місцевості. Донори можуть забезпечити підтримку створення мережі сільських відділень; навчання щодо оцінки сільськогосподарських кредитів та управління кредитним портфелем; надати кредитні лінії для стимулювання кредитів постачальників та позичок для первинного виробництва, переробки сільськогосподарської продукції та агробізнесу. Уряду необхідно удосконалити проведення політики щодо кредитування села.

Висновки

Дослідженням встановлено, що банківський капітал, як одне з найбільших джерел фінансування сільського господарства, стикається з безліччю проблем, зокрема з низьким рівнем доходів у порівнянні з

іншими галузями, а також високим ступенем незворотності кредитних операцій. Рішення можливе за рахунок створення взаємодіючих інтегрованих формувань, до складу яких увійшли б: різні спілки кредитної кооперації; державний фонд підтримки сільськогосподарського кредиту, який реалізує механізм держгарантій; комерційні банки, важливою особливістю яких була б пряма залежність їхніх доходів від розвитку агропромислового виробництва.

У ході наукового пошуку сформульовано низку факторів, що визначають привабливість сільськогосподарських товаровиробників для капіталу банків: стабільність попиту на сезонні кредити; довготривалий цикл і локалізація у виробничому просторі при виготовленні сільськогосподарської продукції; присутність незначних джерел внутрішнього накопичення; тісний зв'язок сільськогосподарських підприємств із земельними ресурсами. Фактори, що створюють перешкоди для входу на ринок капіталу спричинені об'єктивними характеристиками України: різноманітність сільського господарства; розбіжність і неадекватність законодавчої бази; відсутність навичок та традицій комерційного кредитування.

Дослідженням обґрунтовано необхідність вдосконалення кредитних процедур у комерційних банках, що передбачає виділення сільськогосподарських товаровиробників в окрему категорію позичальників. Для забезпечення доступності кредитних ресурсів виробникам у банках мають бути виділені окремі співробітники, що спеціалізуються на кредитуванні сільського господарства, розширено практику роботи із заставою землі сільськогосподарського призначення, застосовано нові технології для консультування, обслуговування клієнтів, які перебувають у віддаленій місцевості.

За результатами дослідження сформульовано такі напрями покращення доступності фінансових коштів сільськогосподарським виробникам як надання часткових гарантій щодо банківських кредитів, створення спеціалізованих сільськогосподарських кредитних інститутів, страхування ризику неповернення банківських кредитів. Хороший результат досягається у випадках, коли під час видачі застрахованих кредитів створюється довгострокове співробітництво сільськогосподарських виробників, комерційних банків та страхових компаній. Воно сприятиме забезпеченню доступності фінансових ресурсів підприємствам аграрного сектору економіки.

Практичну значимість статті мають рекомендації щодо вивчення кредитних потреб сільського господарства, щодо оцінки привабливості підприємства-позичальника, щодо виявлення специфічних факторів ризику, властивих кредитуванню сільського господарства та їх моніторингу.

Abstract

The relevance of the topic of the article is determined by the need to improve financing and bank lending as factors for ensuring reproduction in agriculture. The purpose of the study is to theoretically substantiate the sources of financing for agriculture and develop the main directions for ensuring the availability of credit funds to agricultural producers. The general factors constraining agricultural lending are studied. The determinants that limit the access of agricultural enterprises to financial resources are investigated. The reasons for the demand for credit resources from agricultural companies are identified.

The balances of funds on loans granted to agriculture, forestry and fisheries by regions of Ukraine are presented. Gaps have been identified in the institutional and infrastructural environment for lending to agricultural enterprises. The analysis of the factors that ensure the formation of the market for credit services was based on the assumption of the need for a balanced presence of conditions on the part of supply and demand factors. The analysis of the share of loans to agriculture in the context of the regions of Ukraine in the portfolio of agricultural loans of banks was carried out. The reasons for the low effectiveness of state policy measures to create financial and credit mechanisms are determined.

Proposals have been formulated to increase the availability of credit in the context of the efficiency of commercial banks serving agricultural enterprises. Scientific approaches to providing agricultural enterprises with access to credit resources have been improved. Directions for improving the credit provision of agriculture are proposed. Of practical importance are specific recommendations for studying the lending needs of agriculture, for assessing the attractiveness of a borrowing enterprise, for identifying specific risk factors inherent in lending to agriculture and their monitoring.

Список літератури:

1. Laine, Olli-Matti (2021). The effect of targeted monetary policy on bank lending. *Journal of Banking and Financial Economics*, University of Warsaw, Faculty of Management, Vol. 1, Issue 15, pp. 25-43. DOI: 10.7172/2353-6845.jbfe.2021.1.3.
2. Khanal, A., & Omobitan, O. (2020). Rural finance, capital constrained small farms, and financial performance: findings from a primary survey. *Journal of Agricultural and Applied Economics*, Vol. 52, Issue 2, pp. 288-307. DOI: 10.1017/aae.2019.45.
3. Anupam, N. & Vaidya R. (2019). Inter-corporate loans: the Indian experience. *Macroeconomics and Finance in Emerging Market Economies*, Taylor & Francis Journals, Vol. 12, Issue 2, pp. 134-154. DOI: 10.1080/17520843.2019.1574853.

4. Drljača-Kanazir, S. (2021). Analysis of the systemic credit risk component in the banking sector of the Republic of Serbia. *Ekonomika preduzeca*, Vol. 69, Issue 3-4, pp. 65-79. DOI: 10.5937/ekopre2102065d.
5. Varga Dr. J., Sipiczki Z. (2015). The Financing of the Agricultural Enterprises in Hungary Between 2008 and 2011. *Procedia Economics and Finance*, Vol. 30, pp. 923-931. DOI: 10.1016/S2212-5671(15)01342-8.
6. Bill, F., Harper, P. & Kumar Sh. (2016). The effects of institutional corporate social responsibility on bank loans. *Business & Society*, Vol. 57, Issue 7, pp. 1407-1439. DOI: 10.1177/0007650316647952.
7. Dell'Araccia G., Laeven L., Suarez G. A. (2017). Bank leverage and monetary policy's risk-taking channel: evidence from the United States. *The Journal of Finance*, American Finance Association, Vol. 72, Issue 2, pp. 613-654.
8. Andros, S., Gerasymchuk, V. (2023). Development trends of the market of agricultural lending to households in Ukraine: analysis of consumer and mortgage loans. *Research on World Agricultural Economy*, Vol. 4, Issue 2, pp. 32-46. 846. DOI: 10.36956/rwae.v4i2.846.
9. Andros, S., Akimova, L., & Butkevich, O. (2020). Innovations in management of banks deposit portfolio: structure of customer deposit. *Marketing and Management of Innovations*, Vol. 2, pp. 217-231. DOI: 10.21272/mmi.2020.2-15.
10. Sriram, Mahadevan, & Srilakshminarayana Gali. (2020). Corporate hedging theories and usage of foreign currency loans: a logit model approach. *Investment Management and Financial Innovations*, Vol. 17, Issue 4, pp. 367-377. DOI: 10.21511/imfi.17(4).2020.31.
11. Akwaa-Sakyi, E.K. (2013). Impact of microcredit on rural farming activities: the case of farming communities within Sunyani area. *Management Science & Engineering*, Vol. 7, pp. 423-429. DOI: 10.3968/j.mse.1913035X20130704.2975.
12. Nkundabanyanga, S.K., Akankunda, B., Nalukenge, I., Tusiime, I. (2017). The impact of financial management practices and competitive advantage on the loan performance of MFIs. *International Journal of Social Economics*, Vol. 44, Issue 1, pp. 114-131. DOI: 10.1108/IJSE-05-2014-0104.
13. Singh, K., Misra, M., Kumar, M., Tiwari, V. (2019). A study on the determinants of financial performance of U.S. agricultural cooperatives. *Journal of Business Economics and Management*, Vol. 20, Issue 4, pp. 633-647. DOI: 10.3846/jbem.2019.9858.
14. Harrison, F.N., & Muiru, D.M. (2021). Effects of selected financial management practices on financial performance of commercial banks in Kenya. *International Journal of Finance*, Vol. 6, Issue 1, pp. 17-38. DOI: 10.47941/ijf.517.
15. Turvey, C.G. (2017). Historical developments in agricultural finance and the genesis of America's farm credit system, *Agricultural Finance Review*, Emerald Group Publishing Limited, Vol. 77, Issue 1, pp. 4-21.
16. Song, Hyungsang, & Bum J. Kim (2016). Bank loans and maturity of corporate bond issues. *Journal of Derivatives and Quantitative Studies*, Vol. 24, Issue 2, pp. 221-244. DOI: 10.1108/jdqs-02-2016-b0002.
17. Khanal, A.R., & Regmi, M. (2017). Financial constraints and production efficiency. *Agricultural Finance Review*, Emerald Group Publishing Limited, Vol. 78, Issue 1, pp. 25-40. DOI: 10.1108/AFR-07-2016-0068.
18. Paterson, Sarah (2019). The rise of covenant-lite lending and implications for the UK's corporate insolvency law toolbox. *Oxford Journal of Legal Studies*, Vol. 39, Issue 3, pp. 654-680. DOI: 10.1093/ojls/gqz020.
19. Moyo, B. (2013). Revolutionising agricultural finance in Africa: opportunities and challenges. *Corporate Ownership and Control*, Vol. 11, Issue 1-1, pp. 193-212. DOI: 10.22495/cocv11i1c1art6.
20. Статистика фінансового сектору. Національний банк України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#4fsi>.

References:

1. Laine, Olli-Matti (2021). The effect of targeted monetary policy on bank lending. *Journal of Banking and Financial Economics*, University of Warsaw, Faculty of Management, Vol. 1, Issue 15, pp. 25-43. DOI: 10.7172/2353-6845.jbfe.2021.1.3 [in English].
2. Khanal, A., & Omobitan, O. (2020). Rural finance, capital constrained small farms, and financial performance: findings from a primary survey. *Journal of Agricultural and Applied Economics*, Vol. 52, Issue 2, pp. 288-307. DOI: 10.1017/aae.2019.45 [in English].
3. Anupam, N., & Vaidya, R. (2019). Inter-corporate loans: the Indian experience. *Macroeconomics and Finance in Emerging Market Economies*, Taylor & Francis Journals, Vol. 12, Issue 2, pp. 134-154. DOI: 10.1080/17520843.2019.1574853 [in English].
4. Drljača-Kanazir, S. (2021). Analysis of the systemic credit risk component in the banking sector of the Republic of Serbia. *Ekonomika preduzeca*, Vol. 69, Issue 3-4, pp. 65-79. DOI: 10.5937/ekopre2102065d [in English].

5. Varga, Dr. J., & Sipiczki, Z. (2015). The Financing of the Agricultural Enterprises in Hungary Between 2008 and 2011. *Procedia Economics and Finance*, Vol. 30, pp. 923-931. DOI: 10.1016/S2212-5671(15)01342-8 [in English].
6. Bill, F., Harper, P., & Kumar, Sh. (2016). The effects of institutional corporate social responsibility on bank loans. *Business & Society*, Vol. 57, Issue 7, pp. 1407-1439. DOI: 10.1177/0007650316647952 [in English].
7. Dell'Araccia, G., Laeven, L., & Suarez, G.A. (2017). Bank leverage and monetary policy's risk-taking channel: evidence from the United States. *The Journal of Finance*, American Finance Association, Vol. 72, Issue 2, pp. 613-654 [in English].
8. Andros, S., & Gerasymchuk, V. (2023). Development trends of the market of agricultural lending to households in Ukraine: analysis of consumer and mortgage loans. *Research on World Agricultural Economy*, Vol. 4, Issue 2, pp. 32-46. 846. DOI: 10.36956/rwae.v4i2.846 [in English].
9. Andros, S., Akimova, L., & Butkevich, O. (2020). Innovations in management of banks deposit portfolio: structure of customer deposit. *Marketing and Management of Innovations*, Vol. 2, pp. 217-231. DOI: 10.21272/mmi.2020.2-15 [in English].
10. Sriram, Mahadevan, & Srilakshminarayana Gali. (2020). Corporate hedging theories and usage of foreign currency loans: a logit model approach. *Investment Management and Financial Innovations*, Vol. 17, Issue 4, pp. 367-377. DOI: 10.21511/imfi.17(4).2020.31 [in English].
11. Akwaa-Sakyi, E.K. (2013). Impact of microcredit on rural farming activities: the case of farming communities within Sunyani area. *Management Science & Engineering*, Vol. 7, pp. 423-429. DOI: 10.3968/j.mse.1913035X20130704.2975 [in English].
12. Nkundabanyanga, S.K., Akankunda, B., Nalukenge, I., & Tusiime, I. (2017). The impact of financial management practices and competitive advantage on the loan performance of MFIs. *International Journal of Social Economics*, Vol. 44, Issue 1, pp. 114-131. DOI: 10.1108/IJSE-05-2014-0104 [in English].
13. Singh, K., Misra, M., Kumar, M., & Tiwari, V. (2019). A study on the determinants of financial performance of U.S. agricultural cooperatives. *Journal of Business Economics and Management*, Vol. 20, Issue 4, pp. 633-647. DOI: 10.3846/jbem.2019.9858 [in English].
14. Harrison, F.N., & Muiru, D.M. (2021). Effects of selected financial management practices on financial performance of commercial banks in Kenya. *International Journal of Finance*, Vol. 6, Issue 1, pp. 17-38. DOI: 10.47941/ijf.517 [in English].
15. Turvey, C.G. (2017). Historical developments in agricultural finance and the genesis of America's farm credit system. *Agricultural Finance Review*, Emerald Group Publishing Limited, Vol. 77, Issue 1, pp. 4-21 [in English].
16. Song, Hyungsang, & Bum J. Kim (2016). Bank loans and maturity of corporate bond issues. *Journal of Derivatives and Quantitative Studies*, Vol. 24, Issue 2, pp. 221-244. DOI: 10.1108/jdqs-02-2016-b0002 [in English].
17. Khanal, A.R., & Regmi, M. (2017). Financial constraints and production efficiency. *Agricultural Finance Review*, Emerald Group Publishing Limited, Vol. 78, Issue 1, pp. 25-40. DOI: 10.1108/AFR-07-2016-0068 [in English].
18. Paterson, Sarah (2019). The rise of covenant-lite lending and implications for the UK's corporate insolvency law toolbox. *Oxford Journal of Legal Studies*, Vol. 39, Issue 3, pp. 654-680. DOI: 10.1093/ojls/gqz020 [in English].
19. Moyo, B. (2013). Revolutionising agricultural finance in Africa: opportunities and challenges. *Corporate Ownership and Control*, Vol. 11, Issue 1-1, pp. 193-212. DOI: 10.22495/cocv11i1c1art6 [in English].
20. Statistics of the financial sector. National Bank of Ukraine. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#4fsi> [in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Андрос С.В. Фінансування сільського господарства і роль банків у кредитному забезпеченні аграрного сектора України / С.В. Андрос, В.Г. Герасимчук // *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. – 2023. – № 3 (25). – С. 5-14. – Режим доступу до журн.: <https://economics.net.ua/ejopu/2023/No3/5.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.03.2023.1. DOI: 10.5281/zenodo.8410211.

Reference a Journal Article:

Andros S.V. Financing of Agriculture and the Role of Banks in Lending the Agricultural Sector of Ukraine / S.V. Andros, V.H. Gerasymchuk // *Economic journal Odessa polytechnic university*. – 2023. – № 3 (25). – P. 5-14. – Retrieved from <https://economics.net.ua/ejopu/2023/No3/5.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.03.2023.1. DOI: 10.5281/zenodo.8410211.

